

10. Government communication in comparative perspective. WZB Discussion Paper. URL: https://www.researchgate.net/publication/330683193_Government_Communication_in_a_Comparative_Perspective (data zvernennya: 06.10.2023).
11. The Lithuanian Approach to Military Strategic Communications to counter Threats in the Information Environment: a model for the CAF. URL: <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/23/192/Tremblay.pdf> (data zvernennya: 07.10.2023).
12. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. URL: <https://www.stratcomcoe.org/> (data zvernennya: 07.10.2023).
13. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. URL: <https://www.hybridcoe.fi> (data zvernennya: 07.10.2023).

DOI 10.31558/2617-0248.2023.8.10

УДК 321.01:342.228

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ЯК РЕСУРС СИМВОЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6977-9716>

Голденштейн К. О., Політико-правовий коледж «АЛСКО» (м. Київ, Україна)

У статті розглянуто взаємозв'язок політики пам'яті та символічної політики з урахуванням таких важливих складових, як історична політика, політичне використання минулого, міфотворчість, колективна ідентичність, історичний наратив, публічна комеморація. Відповідно запропоновано інтерпретацію зазначених складових. Історична політика – сегмент політики пам'яті, що означає інтерпретацію історії, обрану з політичних (партійних) мотивів, та спроби переконання громадськості у правильності такої інтерпретації з метою утвердження певних уявлень про колективне минуле і формування відповідної культурної інфраструктури, освітньої політики, законодавчого регулювання. Політичне використання минулого – звернення до історії в політичному контексті незалежно від того, чи складається воно в послідовну стратегію. Міфотворчість – конструювання або ж відтворення вже наявних міфів, необхідних для консолідації спільноти та громадянської злагоди щодо значущих ідей та актуальних рішень, які проводять владні еліти та держава. Колективна ідентичність – різновид соціальної консолідації, що поєднує у собі прив'язку до певної території, спільні історичні спогади, міфи, традиції. Історичний наратив – сюжетно оформлена розповідь, що пропонує завершену картину історії, складену з подій-фрагментів, які можуть бути розгорнуті в самостійні сюжетні оповіді. Публічна комеморація – сукупність публічних актів пригадування, осмислення та переосмислення в сучасному контексті історичних постатей, подій, образів минулого. На цій основі розкрито процес конструювання колективних і політичних ідентичностей за допомогою використання ресурсів історії. Доведено, що політика пам'яті потребує опори у вигляді символів, оскільки вони закріплюють спогади для майбутнього і забезпечують певну соціальну цілісність для наступних поколінь. Політика пам'яті визначається як сукупність публічних взаємодій політичних сил, зацікавлених в особливому розумінні минулого. Зазначається, що гегемонія тих чи інших версій пам'яті про давнє або недавнє минуле є динамічним результатом взаємодії (конкуренції або конвергенції) різних наративів. Утверджується розуміння символічної політики як взаємодії широкого кола акторів, які просувають різноманітні інтерпретації соціальної реальності, що можуть конкурувати, сполучатися або підтримувати один одного. З'ясовано, що боротьба в сучасному світі не зводиться до традиційної ідеологічної боротьби. У полі символічної політики діють специфічні механізми, вивчення яких дає змогу краще зрозуміти, чому одні способи інтерпретації соціальної реальності є впливовішими за інші, чим визначається успіх і які ресурси працюють ефективніше.

Ключові слова: політика пам'яті, символічна політика, міфотворчість, колективна ідентичність, історичний наратив, публічна комеморація.

Goldenstein K. O. Memory politics as a resource of symbolic politics

The article examines the relationship between the politics of memory and symbolic politics, taking into account such important components as historical politics, political use of the past, mythmaking, collective identity, historical narrative, public commemoration. Accordingly, the interpretation of the specified components is proposed. Historical politics is a segment of the politics of memory, which means the interpretation of history chosen for political (party) motives, and attempts to convince the public

©Голденштейн К. О., 2023

of the correctness of such an interpretation with the aim of establishing certain ideas about the collective past and forming the appropriate cultural infrastructure, educational policy, and legislative regulation. Political use of the past is an appeal to history in a political context, regardless of whether it forms a coherent strategy. Myth-making is the construction or reproduction of already existing myths, which are necessary for the consolidation of the community and civil harmony in relation to significant ideas and relevant decisions carried out by the ruling elites and the state. Collective identity is a type of social consolidation that combines attachment to a certain territory, shared historical memories, myths, and traditions. A historical narrative is a plot-framed story that offers a complete picture of history, composed of events-fragments that can be unfolded into independent plot narratives. Public commemoration is a set of public acts of recalling, understanding, and reinterpreting historical figures, events, and images of the past in the modern context. On this basis, the process of constructing collective and political identities using the resources of history is revealed. It has been argued that the politics of memory needs support in the form of symbols, as they anchor memories for the future and provide a certain social integrity for future generations. The politics of memory is defined as a set of public interactions of political forces interested in a particular understanding of the past. It is noted that the hegemony of certain versions of the memory of the ancient or recent past is a dynamic result of the interaction (competition or convergence) of different narratives. The understanding of symbolic politics is affirmed as the interaction of a wide range of actors who promote various interpretations of social reality that can compete, combine or support each other. It was found that the struggle in the modern world is not reduced to a traditional ideological struggle. In the field of symbolic politics, there are specific mechanisms, the study of which makes it possible to better understand why some ways of interpreting social reality are more influential than others, what determines success, and what resources work more efficiently.

Keywords: politics of memory, symbolic politics, myth-making, collective identity, historical narrative, public commemoration.

В сучасних умовах переформатування і почасти жорсткого протистояння національних ідентичностей політика пам'яті слугує одним із найважливіших ресурсів символічної політики. При цьому остання дозволяє динамічно конструювати шляхом реконструкції минулого нові уявлення про соціальну реальність. У цьому контексті символічна політика не протиставляється політиці реальній, а є її цілеспрямованим сегментом, що сприяє легітимації та делегітимації влади, мобілізації електоральної активності, задіяння протестного потенціалу громадянського суспільства тощо.

Символічна політика останнім часом активно використовується як у рамках демократичних політичних систем, так і в умовах авторитарних та тоталітарних політичних режимів. За демократичного правління цей різновид державної політики передбачає використання естетично-символічних ресурсів й, зокрема, політики пам'яті як засобу підкріплення політичних дій і рішень з урахуванням рівня і прагнень національної свідомості й культури. Натомість у далеких від стандартів свободи і демократії суспільствах влада застосовує різноманітні маніпулювання символічними ресурсами, прагне до створення міфологічного, псевдоісторично обгрунтованого сурогату політичної дійсності.

До проблеми використання політики пам'яті в якості ресурсу символічної політики серед зарубіжних дослідників зверталися А. Ассман, Д. Белл, П. Бурдье, Р. Водак, А. Г'юссен, Р. Еванс, М. Едельман, Д. Еллер, Т. Енсінк, В. Каллаган, Д. Кертцер, А. Мегілл, П. Нора, Г. Руссо, Е. Сміз, К. Соер, Є Топольські, Г. Файн, Р. Чілі та ін. З українських дослідників різні аспекти цієї проблеми розробляють В. Бабка, О. Бойко, В. Бушанський, О. Воляннюк, В. Карпов, А. Киридон, О. Ліщинська, В. Мамонтова, А. Подольський, М. Рябчук, Ю. Шайгородський, Ю. Шаповал та ін. Разом із тим сьогодні дає нам підстави для широкого погляду на символічну політику як публічну діяльність, пов'язану з виробництвом різних способів інтерпретації соціальної реальності та боротьбою за їхнє домінування. Відповідно метою даної статті є розгляд взаємозв'язку політики пам'яті і символічної політики з урахуванням таких важливих складових, як історична політика, політичне використання минулого, міфотворчість, колективна ідентичність, історичний нарратив, публічна комеморація.

Відтак спробуємо розглянути прояви символічної політики, тобто публічної діяльності, пов'язаної з продукуванням різних способів інтерпретації соціальної реальності та боротьбою за їхнє домінування в публічному просторі.

Останнім часом набуває популярності історична політика, яку в сучасних умовах слід розуміти як інтерпретацію історії, обрану з політичних (партійних) мотивів, та спроби переконання громадськості у правильності такої інтерпретації. Термін «історична політика» виник як категорія політичної практики у 1980-і роки у Німеччині. У 2000-і роки він набув подальшого розвитку в Польщі. Цей термін позначає певний тип політики, що використовує минуле з певною метою, застосовуючи методики, які передбачають використання державних адміністративних і фінансових ресурсів у сфері історії та політики пам'яті в інтересах правлячої еліти. Інтерпретована в такий спосіб історична політика виступає окремим сегментом

політики пам'яті, яку слід розуміти як діяльність держави та інших акторів, спрямовану на утвердження певних уявлень про колективне минуле і формування відповідної культурної інфраструктури, освітньої політики, законодавчого регулювання.

Близьким до зазначеного концепту є політичне використання минулого, що передбачає звернення до історії в політичному контексті незалежно від того, чи складається воно в послідовну стратегію [1]. Схильні до емпіричної точності політологи часто віддають перевагу саме цьому поняттю, оскільки воно не містить проблематичного слова «пам'ять». У зв'язку з цим Г. Руссо зазначає, що за довгий період досліджень концепт пам'яті став настільки широко трактуватися, що тепер, здається, він визначає «будь-який вид зв'язку між минулим і теперішнім» [2, р. 132].

Робота з історичною пам'яттю спрямована на конструювання або ж відтворення вже наявних міфів, необхідних для консолідації спільноти та громадянської злагоди щодо значущих ідей та актуальних рішень, які проводять владні еліти та держава. Щодо кожної події в історії конструюється певний міф. Політичний міф виступає центральною категорією при вивченні історичної свідомості націй, політичної ідентичності громадянських спільнот, структури колективної та історичної пам'яті. Саме тому міф необхідно ретельно відрізнити від того, як його трактують у повсякденному мовленні (як хибне переконання, як історію, що не відповідає дійсності) та деяких антропологічних дослідженнях, у яких міфи сприймають як беззаперечні й незаперечні наративи, що лежать в основі походження спільноти.

Багато в чому завдяки суто символічній природі влади політична міфологія впливає на конструювання державної історії (офіційного історичного дискурсу) або на проведення історичної політики держави. Міфи мають важливе значення для створення і підтримки націй, національних спільнот і національної ідентичності. Будучи репрезентативними практиками, міфи традиційно спираються на прості історії про золотий вік, про героїчні вчинки, про незмірні страждання і священні жертви народу.

Кінець XIX ст., коли зводилися пам'ятники і засновувалися державні свята по всій Європі, розглядається дослідниками як перша хвиля «буму пам'яті». Приміром, День взяття Бастилії став державним святом лише у 1880 р., майже через століття після фактичної події. Згідно з провідним напрямом у дослідженнях пам'яті, другий «бум пам'яті» виник у США в 1980-х рр. і, ймовірно, досяг свого піку в середині 1990-х рр. [3, р. 42].

На думку вітчизняної науковиці О. Ліщинської, — для України потреба відстоювання незалежності на Сході України зумовила своєчасність проблематики героїчної особистості, актуальної в нинішніх умовах. Сучасний герой – конкретно історичний чи узагальнений образ – це, насамперед, звияжець, воївник (від традиційного козака Мамає до осучасненого борця-захисника України), герой-митець, мислитель (класики української культури), а також людина в пошуках сенсу життя, свого призначення [4].

Важко уявити ситуацію, за якої держава відступає від «міфопанорами» та принципів символічної політики, утримуючись від просування своїх наративів і появи альтернативних. Причому влада нерідко зловживає можливістю продукувати уявну символічну реальність. Втім, дискримінаційні тенденції міфологій можуть бути успішно подолані, якщо громадяни будуть більш поінформовані про невизначеність і складність історичного досвіду минулого, а також зможуть оволодіти необхідним інструментарієм, що допоміг би їм зайняти критичну позицію щодо спрощених описових історичних наративів.

Одним із головних завдань державної політики пам'яті є формування національної ідентичності громадян. Зростання інтересу до проблематики національної ідентичності пов'язане з виникненням у 1990-ті рр. соціологічного конструктивізму, який розглядав національну ідентичність як визначальний чинник національних інтересів, які, своєю чергою, визначають політику та дії держави [5, р. 184].

Оскільки індивідуальна пам'ять людини нездатна охопити всю сукупність історичних подій з огляду на нетривалість існування самого носія пам'яті, індивідуальна пам'ять підживлюється пам'яттю соціальною або колективною. У цьому контексті Д. Белл зауважує, що більшість досліджень, присвячених політиці пам'яті, зосереджуються на тому, як виникають, відтворюються та оскаржуються національні ідентичності [6, р. 3]. Останні являють собою різновид колективних ідентичностей, що поєднують у собі прив'язку до певної території з етнічними, культурними, економічними, політичними та нормативно-правовими елементами. Спільні історичні спогади, міфи, традиції також, у свою чергу, є необхідними компонентами національної ідентичності [7]. У процесі її конструювання й політичні еліти здійснюють спробу перебудувати подібні спогади, міфи і традиції в такому порядку, який найкращим чином підходить їхнім політичним цілям.

Спорідненим з національною ідентичністю вважається поняття «колективна ідентичність», що означає почуття схожості, причетності та належності до певної групи [8, р. 2]. Визначальним елементом колективної ідентичності є сприйняття спільного минулого. Без спільних наративів минулого колективні ідентичності не розвиваються або залишаються ефемерними, квазіідентичностями, що не дає змоги спільноті існувати тривалий час [9, р. 177]. Деякі науковці стверджують, що колективна пам'ять та ідентичність ґрунтуються на зв'язках крові, спорідненості, мови та спільної історії: «Передаючись із покоління в покоління, історія та пам'ять формують у громадян відчуття причетності до єдиної спільноти, наділяють держави ідентичністю та транслюють цінності й цілі, що окреслюють майбутнє країни в ім'я її минулого» [10, р. 26].

Важливим інструментом репрезентації минулого в політичному дискурсі є наратив. Політика пам'яті здійснюється за допомогою акторів, які використовують свій публічний вплив і популярність для просування

нарративів про минуле. Наратив – сюжетно оформлена розповідь, що пропонує завершену картину ланцюга історичних подій. Історичні нарративи мають складну структуру, складаються з подій-фрагментів, які можуть бути розгорнуті в самостійні сюжетні оповіді. «Пояснення» окремих фрагментів визначається загальною сюжетною лінією. При цьому одні й ті самі події можуть вбудовуватися в різні нарративи. Згідно з концепцією польського соціолога Є. Топольського, зв'язування окремих епізодів (narrative wholes), що утворюють горизонтальну проєкцію нарративу, відбувається на трьох рівнях: 1) інформації, опосередкованої уявою історика; 2) риторики, тобто засобів переконання аудиторії в правдоподібності смислової схеми; 3) політики», або теоретико-ідеологічних засад, що включають ціннісно-світоглядні настанови авторів нарративу [11, р. 202]. На відміну від професійної історіографії, «політика пам'яті» працює зі спрощеними нарративами, що зводять складні та суперечливі історичні процеси до зручних для сприйняття емоційно забарвлених схем.

Невід'ємним елементом символічної політики є публічна комеморація історичних постатей чи подій, тобто сукупність публічних актів їхнього «пригадування» та (пере)осмислення в сучасному контексті через актуалізацію подій, образів і персоналій минулого. Комеморація може мати різну смислову модальність. Вона не обов'язково є актом урочистості, що передбачає відзначення / святкування. Вона також може слугувати актом скорботи / вшанування пам'яті мертвих. Зазвичай це завжди процес відбору того, що підлягає згадці або забуттю. Згадується те, що здається важливим з позицій сьогодення. Забувається те, що видається «деталлями» або «випадковостями». Логіка «пригадування» і «забуття» враховує не тільки правду історичних фактів, а й пов'язані з ними емоції. Як слушно зазначили Т. Енсінк і К. Соєр, «забуттю, зокрема, підлягають тогочасні почуття – ненависть, ресентимент, провина, тріумф або реванш, які наповнюють індивідуальну або колективну пам'ять сильними емоціями й не залишають місця для інших тем пам'яті», якщо вони «на теперішній час більше не видаються корисними» [12, р. 7]. Однак установки мнемонічних акторів з цього приводу можуть не збігатися, що є додатковою підставою для конфліктів «пам'ятей».

Комеморація історичної події спирається на наявну соціально-культурну інфраструктуру пам'яті й водночас передбачає її добудовування. Елементами такої інфраструктури є пам'ятники, музеї та меморіальні комплекси, державні свята, публічні ритуали, топонімія простору, твори літератури та мистецтва, знаки, що символізують солідарність (стрічки, квіти тощо). Усе це слугує для мнемонічних акторів символічними ресурсами, але водночас може створювати обмеження, особливо якщо запропонована ними інтерпретація події суттєво відрізняється від усталеної.

Публічне «згадування» минулого значною мірою підпорядковане календарній логіці. Це особливо очевидно у випадку таких його форм, як свята і ювілеї. Свята, що засновуються на честь найважливіших історичних подій, слугують щорічними публічними нагадуваннями про них. Вони сприяють формуванню особливих практик святкування, публічних і приватних. Найстійкіші з них стають ритуалами. За визначенням Д. Керцера, такими слід вважати соціально стандартизовані та повторювані символічні дії [13, р. 9]. Існує певний набір ритуалів пам'яті, які використовуються в різних контекстах (покладання квітів і вінків, винесення/підняття прапора, запалення вогню, смолоскипні ходи, салюти та феєрверки, публічне читання списків загиблих тощо). Наявність звичних ритуалів якоюсь мірою можна вважати показником укоріненості свята. Включаючи індивідів у колективну дію, ритуали здатні чинити на них сильний емоційний вплив. Найважливішими приводами для комеморації вважаються «круглі» дати – десятиліття, фази, кратні чверті / половині століття, століття. Символізуючи дистанцію, що відокремлює нас від історичної події, ювілеї «запрошують» до підтвердження її зв'язку із сьогоденням.

Зміна інфраструктури пам'яті – найважливіший інструмент політики пам'яті, прикладів чого можна навести доволі багато. Але наведемо лише один: 12 червня 2023 року Президент України Володимир Зеленський підписав закон № 9278 «Про День пам'яті та перемогу над нацизмом у Другій світовій війні 1939 – 1945 років». Державне свято було встановлено 29 травня 2023 року Верховною Радою України замість Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 9 травня, яке припадало на один день із радянським Днем перемоги. Відповідно до Указу Президента України, підписаного 2015 року, метою відзначення є «гідне вшанування подвигу українського народу, його визначного внеску в перемогу Антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні та висловлення поваги всім борцям проти нацизму». У тому ж сенсі роль публічного нагадування можуть відігравати і культурні події – поява фільму або книги, відкриття виставки творів мистецтва, присвячених історичній темі.

З огляду на вищесказане очевидно, що комеморації історичних подій – один зі зручних для аналізу моментів політики пам'яті. Не дивно, що цій темі присвячено чимало досліджень, у тому числі порівняльних. Найбільше уваги приділяється пам'ятним (commemorative) промовам, основною функцією яких є вихвалання або осуд (у даному випадку – діянь минулих поколінь). Епідейктична риторика має давньогрецьке коріння і означає – «показувати», «справляти враження». Відповідно вона слугує засобом самопрезентації спікерів: демонструє їхні ораторські таланти і здатність емоційно впливати на слухачів. Подібні промови також мають «виховну» функцію, тобто прагнуть передати певні політичні цінності та переконання, щоб створити спільні характеристики та ідентичності, сформувані консенсус і дух спільноти, який, своєю чергою, має слугувати моделлю для майбутніх політичних дій адресатів [14, р. 346-347]. На відміну від програмних виступів, пам'ятні промови не ставлять за безпосередню мету легітимацію дій влади; їхні функції є радше

представницькими: офіційна особа від імені держави віддає хвалу групі/спільноті (або засуджує їх), відповідним чином оцінюючи її діяння та якості.

Отже, практику поширення дискурсів про минуле країни умовно прийнято позначати як «політика пам'яті». Цю практику ми розглянули як один з інструментів символічної політики, яку проводять владні еліти і яка пов'язана із соціальним конструюванням колективних і політичних ідентичностей за допомогою використання ресурсів історії. Політика пам'яті потребує опори у вигляді символів, що закріплюють спогади для майбутнього і забезпечують їхню «імперативну спільність» для наступних поколінь. Одночасно пам'ять про історичні події слід вважати гетерогенною: ідентичності груп, які її складають, спираються на різні історичні міфи, що потенційно є підставою для конфліктів. Поряд з цим політику пам'яті слід розглядати як сукупність публічних взаємодій політичних сил, зацікавлених в особливому розумінні минулого, оскільки у формуванні і застосуванні символічного інструментарію пам'яті – наративів, образів, знаків, міфів тощо – беруть участь не лише політики, а й письменники, кінематографісти, художники, журналісти та інші професійні групи, що мають у своєму розпорядженні ресурси для публічної артикуляції ідей. Ресурси мнемонічних акторів нерівні: їхній розподіл відображає структуру відносин влади і домінування. Гегемонія тих чи інших версій пам'яті про давнє або недавнє минуле є динамічним результатом взаємодії (конкуренції або конвергенції) різних наративів.

Теоретичні рамки, задані широким розумінням символічної політики, орієнтують на дослідження взаємодій широкого кола акторів, які просувають різноманітні інтерпретації соціальної реальності, що можуть конкурувати, сполучатися або підтримувати один одного. Оскарження наявного соціального порядку – не менш важлива частина символічної політики, ніж його легітимація. Ресурси учасників символічної боротьби вочевидь нерівні. Цілком зрозуміло, що держава посідає особливе місце на полі символічної політики, оскільки вона має можливість нав'язувати власні способи інтерпретації соціальної реальності за допомогою владного розподілу ресурсів, надання символам особливого статусу, можливості виступати від імені всіх громадян на міжнародній арені. Але особливий інтерес становить поведінка інших інституціональних акторів, наприклад, церкви (з огляду на недавні події в Україні стосовно УПЦ Московського патріархату), в деяких випадках – політичних партій, які володіють владними, економічними та організаційними ресурсами для просування власного бачення соціальної реальності. Еліти, які «конструюють» смисли, самі діють у рамках соціальних систем смислів, які поділяє суспільство. Однак боротьба за смисли в сучасному світі не зводиться до традиційної ідеологічної боротьби. Вона виражається не тільки в словах, а й у справах (владних рішеннях, нормативних актах, протестних акціях тощо). В якості її інструменти виступають і вербально оформлені «ідеї» (принципи, концепції, доктрини, програми тощо), і невербальні способи означування (образи, жести, графічні зображення тощо). Відтак у полі символічної політики діють специфічні механізми, вивчення яких дає змогу краще зрозуміти, чому одні способи інтерпретації соціальної реальності є впливовішими за інші, чим визначається успіх і які ресурси працюють ефективніше.

Бібліографічний список:

1. Подольський А. Сучасна історія як інструмент політичних маніпуляцій (на прикладі вивчення історії Голокосту). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 4. С. 205–212.
2. Rousso H. The History of Memory: Brief Reflections on an Overloaded Field. *Clashes in European Memory: The Case of Communist Repression and the Holocaust* / Eds. M. Blaive, C. Gerbel, and T. Lindenberger. Innsbruck : Studienverlag, 2011. P. 92–145.
3. Megill A. Historical Knowledge, Historical Error: A Contemporary Guide to Practice. Chicago : University of Chicago Press, 2007. 288 p.
4. Ліщинська О. І. Образ сучасного героя: репрезентації в царині українського актуального мистецтва. *Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал* / Голов. ред. Д. В. Яковлев; відпов. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 20. С. 59–62.
5. Callahan W. A. History, Identity and Security: Producing and Consuming Nationalism in China. *Critical Asian Studies*. 2006. Vol. 38. No. 2. P. 179–208.
6. Bell D. Introduction: Memory, Trauma and World Politics. *Memory, Trauma and World Politics: Reflections on the Relationship between Past and Present* / Ed. D. Bell. New York : Palgrave, 2006. P. 1–39.
7. Smith A. National Identity. London : Penguin, 1991. P. 9–14.
8. Eder K., Spohn W. Collective Memory and European Identity: the Effects of Integration and Enlargement. Aldershot : Ashgate, 2005. 240 p.
9. Olick J. K., Vinitzky-Seroussi V., Levy D. The Collective Memory Reader. New York : Oxford University Press, 2011. 497 p.
10. Gong G. W. Memory and History in East and Southeast Asia. Washington : The CSIS Press, 2001. 228 p.
11. Topolski J. The Role of Logic and Aesthetic in Constructing Narrative Wholes in Historiography. *History and Theory*. 1999. Vol. 38. N 2. P. 198–210.
12. The Art of Commemoration: Fifty years after the Warsaw Uprising / ed. by Titus Ensink, Christoph Sauer. Amsterdam etc. : John Benjamins Publishing Company, 2003. 258 p.
13. Kertzer D. I. Ritual, Politics, and Power. New Haven etc.: Yale University Press, 1988. 235 p.

14. Wodak R., De Cillia R. Commemorating the past: The discursive construction of official narratives about 'Rebirth of Second Austrian Republic'. *Discourse & Communication*. 2007. Vol. 1, N 3. P. 337–363.

References:

1. Podolskyi A. Suchasna istoriia yak instrument politychnykh manipuliatsii (na prykladi vyvchennia istorii Holokostu). *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. 2017. Vyp. 4. S. 205–212.
2. Rousso H. The History of Memory: Brief Reflections on an Overloaded Field. *Clashes in European Memory: The Case of Communist Repression and the Holocaust* / Eds. M. Blaive, C. Gerbel, and T. Lindenberger. Innsbruck : Studienverlag, 2011. P. 92–145.
3. Megill A. *Historical Knowledge, Historical Error: A Contemporary Guide to Practice*. Chicago : University of Chicago Press, 2007. 288 p.
4. Lishchynska O. I. Obraz suchasnoho heroia: reprezentatsii v tsaryni ukrainskoho aktualnoho mystetstva. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: nauково-praktychnyi zhurnal / Holov. red. D. V. Yakovlev; vidpov. sekretar I. V. Shamsha; Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy; Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 2017. Vyp. 20. S. 59–62.
5. Callahan W. A. History, Identity and Security: Producing and Consuming Nationalism in China. *Critical Asian Studies*. 2006. Vol. 38. No. 2. P. 179–208.
6. Bell D. Introduction: Memory, Trauma and World Politics. *Memory, Trauma and World Politics: Reflections on the Relationship between Past and Present* / Ed. D. Bell. New York : Palgrave, 2006. P. 1–39.
7. Smith A. *National Identity*. London : Penguin, 1991. P. 9–14.
8. Eder K., Spohn W. *Collective Memory and European Identity: the Effects of Integration and Enlargement*. Aldershot : Ashgate, 2005. 240 p.
9. Olick J. K., Vinitzky-Seroussi V., Levy D. *The Collective Memory Reader*. New York : Oxford University Press, 2011. 497 p.
10. Gong G. W. *Memory and History in East and Southeast Asia*. Washington : The CSIS Press, 2001. 228 p.
11. Topolski J. The Role of Logic and Aesthetic in Constructing Narrative Wholes in Historiography. *History and Theory*. 1999. Vol. 38. N 2. P. 198–210.
12. *The Art of Commemoration: Fifty years after the Warsaw Uprising* / ed. by Titus Ensink, Christoph Sauer. Amsterdam etc. : John Benjamins Publishing Company, 2003. 258 p.
13. Kertzer D. I. *Ritual, Politics, and Power*. New Haven etc.: Yale University Press, 1988. 235 p.
14. Wodak R., De Cillia R. Commemorating the past: The discursive construction of official narratives about 'Rebirth of Second Austrian Republic'. *Discourse & Communication*. 2007. Vol. 1, N 3. P. 337–363.

DOI 10.31558/2617-0248.2023.8.11

УДК 323.13:351.856(477)

**УВІЧНЕННЯ ГЕРОЇЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ:
АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5466-5129>

**Михайлова О. Ю., к. політ. н., провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів
Центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень,
Україна**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0544-8977>

**Литвиненко О. М., к. філос. н., провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів
Центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень,
Україна**

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7791-0113>

**Потапенко В. Г., д. е. н., старший науковий співробітник, керівник Центру внутрішньополітичних
досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, Україна**

У статті окреслені підходи до створення меморіалу, покликаною увічнити пам'ять полеглих українських захисників. Це важливе завдання української політики пам'яті. Воно набуло надзвичайної суспільної ваги в ситуації повномасштабної російської агресії, що нині триває. Меморіал має сприяти солідаризації та мобілізації українського суспільства, патріотичному вихованню молоді, позиціонуванню України на міжнародній арені. Він покликаний прославити